

ВІД ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ, КОРЕКЦІЇ ТА ОЦІНКИ ДО САМОКОНТРОЛЮ, САМОКОРЕГУВАННЯ ТА САМООЦІНЮВАННЯ

Алексєнко Т.М., Фадєєва О.Ю. (Харків)

У статті розглянуто шляхи розвитку в іноземних студентах механізмів самоконтролю, самокорегування та самооцінювання, підґрунтям для формування яких є послідовний відкритий та прихований педагогічний контроль, використання прозорих критеріїв оцінювання тачасний аналіз типових помилок. Описано етапи формування внутрішнього самоконтролю, під час розвитку якого поступово змінюється педагогічний контролюючий вплив на суб'єктів навчальної діяльності. Звернено увагу на ефективність гнучких керівних дій викладача, що регулює методично виправдане співвідношення педагогічної оцінки й самооцінювання власної мовленнєвої діяльності іноземним студентом. Розроблено підсистему спеціальних завдань для формування механізмів самоконтролю, самокорегування й самооцінювання, а також охарактеризовано загальні вимоги до змісту таких завдань. Надано рекомендації стосовно профілактики помилок із урахуванням їхньої класифікації: а) порушення мовної системи; б) порушення мовної норми; в) порушення узусу. Визначено педагогічні стратегії щодо організації цілеспрямованого поступового переходу від зовнішніх контролюючих, корегуючих і оцінюючих навчальних дій викладача до формування в інофонів механізмів самоконтролю, самокорекції й самооцінювання. Доведено, що цілеспрямована педагогічна діяльність сприяє скороченню часу на подолання мовних та мовленнєвих труднощів, забезпечує відносно безпомилкову мовленнєву діяльність інокомунікантів та позитивно впливає на розвиток комунікативної компетенції. Підкреслено важливість чіткої організації навчального процесу, використання якісних навчальних матеріалів, раціонального співвідношення тестових і нетестових форм контролю, наявності у підручниках спеціальних завдань із ключами.

Ключові слова: контроль, корегування, оцінювання, самоконтроль, самокорегування, самооцінювання.

Алексєнко Т.М., Фадєєва О.Ю. От педагогического контроля, коррекции и оценки к самоконтролю, самокоррекции и самооценке. В статье рассматриваются пути развития у иностранных студентов механизмов самоконтроля, самокоррекции и самооценки, основой для формирования которых являются открытый и скрытый педагогический контроль, использование прозрачных критериев оценки и своевременный анализ типичных ошибок. Описаны этапы формирования внутреннего самоконтроля, во время развития которого постепенно уменьшается педагогическое контролирующее влияние преподавателя. Обращается внимание на эффективность гибких действий преподавателя, регулирующего методически оправданное соотношение педагогической оценки и самооценивания своей речевой деятельности иностранными студентами. Разработана подсистема специальных заданий по

формированию механизмов самоконтроля, самокоррекции и самооценки, а также охарактеризованы общие требования к содержанию таких заданий. Даны рекомендации относительно профилактики ошибок с учетом их классификации: 1) нарушение языковой системы; 2) нарушение речевой нормы; 3) нарушение узуса. Определены педагогические стратегии, касающиеся организации целенаправленного поступательного перехода от внешних контролирующих, корректирующих и оценивающих действий преподавателя к формированию у инофонов механизмов самоконтроля, самокоррекции и самооценки. Доказано, что целенаправленная педагогическая деятельность способствует сокращению сроков преодоления языковых и речевых трудностей, обеспечивает сравнительно безошибочную речевую деятельность инокоммуникантов и позитивно влияет на развитие у них коммуникативной компетенции. Подчеркнута важность четкой организации учебного процесса, использования качественных учебных материалов, рационального соотношения тестовых и нетестовых форм контроля, наличия в учебниках специальных заданий с ключами.

Ключевые слова: контроль, коррекция, оценка, самоконтроль, самокоррекция, самооценка.

Tetiana Alekseenko, Oksana Fadeeva. From pedagogic control, correction and assessment to self-control, self-correction and self-assessment. The article deals with the methods that allow developing mechanisms of self-control, self-correction, and self-assessment in foreign students. These mechanisms are based upon open and hidden pedagogic control, the use of transparent assessment criteria, and timely analysis of common errors. The authors describe the formation stages of internal self-control, the development of which is characterized by a decrease of the teacher's pedagogic controlling influence. Attention is drawn to the efficiency of the teacher's flexible approach in regulating a methodically sound balance of pedagogic assessment and self-assessment of their speech activity by foreign students. The authors present a subsystem of special tasks to form mechanisms of self-control, correction, and self-assessment as well as the general requirements to the content of such tasks. They also offer their recommendations for the prevention of errors according to their classification: 1) violation of language system; 2) violation of language norms; 3) violation of usage. The article contains pedagogic strategies related to the organization of the purposeful progressive transition from the teacher's external controlling, corrective and assessing actions to the formation of mechanisms of self-control, self-correction, and self-assessment in foreign speakers. The authors demonstrate that a purposeful pedagogic activity promotes a reduction of time needed to overcome the language and speech issues, provides for a relatively errorless speech activity of foreign speakers and positively affects the development of their communicative competence. Other necessary components include a precise organization of the learning process, use of quality teaching aids, a rational balance of test and non-test forms of control and availability of special text-book assignments with answer keys.

Key words: assessment, control, correction, self-control, self-correction, self-assessment.

Одним із важливих складників загальної методики викладання іноземних мов було і залишається питання пошуку та визначення

оптимальних стратегій педагогічного контролю, корегування, оцінювання мовленнєвої діяльності іноземних студентів і формування в них механізмів самоконтролю, самокорегування, самооцінювання (далі – ССС). Контролююча діяльність викладача реалізується у відкритому й прихованому контролі, спостереженні, узагальненні, корегуванні, прогнозуванні можливих недоліків у навчальній діяльності інофонів, їхньої самостійної корекції й оцінки власної навчальної мовленнєвої діяльності; формуванні механізмів зворотного зв'язку, які сприяють реалізації головної мети навчання іноземної мови – надання можливості освітнім мігрантам засобами нерідної мови вирішувати актуальні задачі офіційно-ділового, професійно орієнтованого та соціокультурного спілкування [4: 89]. Педагогічний контроль є невід'ємним компонентом навчання іноземних мов, відсутність або епізодичність його використання негативно впливає на ефективність навчального процесу.

Аналіз актуальних досліджень. У методиці викладання іноземних мов розроблена серйозна теоретична та практична база щодо організації педагогічного традиційного та тестового контролю. Проблеми визначення його типів, форм, об'єктів, критеріїв і параметрів оцінювання рівня володіння іноземною мовою суб'єктів навчальної діяльності розглядали такі відомі дослідники, як І. Бім, Г. Бітхтіна, В. Бухбіндер, І. Вишнякова, І. Гапочка, І. Зимня, В. Скалкін, П. Чоботарьов та багато інших. Сучасні засади тестових технологій стали об'єктом дослідження В. Аванесова, Н. Азарова, Н. Андрюшиної, Г. Кірейцевої, Л. Клобукової, О. Корчагіної, Л. Розуваєвої, Н. Ушакової. Проблеми формування механізмів ССС аналізували у своїх наукових працях П. Болонський, О. Вінарська, В. Давидова, І. Зимня, Г. Каспарова, О. Маркова, К. Мічуріна, Н. Ушакова, І. Шульга.

І. Зимня, аналізуючи дослідження П. Болонського, Л. Вигодського, А. Макарова, Ю. Пасова, підкреслює, що формування механізмів самоконтролю й адекватної самооцінки є окремою метою, яка може бути досягнута за умови «поетапного переходу від зовнішнього контролю й оцінки викладача до власного внутрішнього контролю, самооцінки, що забезпечує

особисте вдосконалення суб'єкта діяльності» (переклад наш – Т.А., О.Ф.) [4: 89].

Н. Ушакова зазначає, що в ситуації навчання освітніх мігрантів самостійної роботи, формування вмінь самооцінки має виняткове значення. Вчена підкреслює, що «самооцінка – поняття, яке є важливим для реалізації відразу декількох підходів методичної парадигми: аксіологічного, акмеологічного, освітнього та особистісно-орієнтованого» (переклад наш – Т.А., О.Ф.) [7: 96]. Прозорість форм викладацького контролю забезпечує формування механізмів самоконтролю. «Найбільш прозорими формами контролю є такі, в яких визначальними є кількісні параметри. З цієї точки зору найбільш прийнятними є тестові форми контролю, коли за певну кількість правильних відповідей виставляється фіксований бал» (переклад наш – Т.А., О.Ф.) [7: 96].

Точку зору Н. Ушакової поділяють Л. Богиня, Т. Савицька, Л. Турусова, які вважають, що самооцінка є «чи не найголовнішою в процесі самостійної роботи. При цьому очікується, що самооцінка буде здійснюватися через аналіз труднощів, які виникають під час виконання самостійної роботи» (переклад наш – Т.А., О.Ф.) [2: 24–25].

Не зважаючи на велику кількість наукових досліджень, присвячених питанням педагогічного контролю, оцінюванню й корегуванню та поступовому переходу до ССС, проблема формування механізмів ССС потребує подальшого дослідження. У цьому полягає **актуальність** цієї роботи.

Мета статті – надання конкретних пропозицій стосовно використання педагогічних стратегій і тактик щодо формування в іноземних студентів навичок і вмінь самоконтролю, самокорегування та самооцінювання.

Виклад основного матеріалу. Оскільки механізми ССС формуються в загальній структурі навчання, для забезпечення зворотного зв'язку важливу роль відіграє чітка організація навчального процесу, використання якісних навчальних матеріалів, раціональне співвідношення тестових і нетестових форм контролю, прозорість критеріїв оцінювання, наявність у підручниках спеціальних завдань із формування механізмів ССС.

Для забезпечення продуктивного розвитку механізму самоконтролю найважливішого значення набуває поетапність

інтеріоризації мовленнєвих дій (інтеріоризація – від лат. *interio* – внутрішній; у методиці викладання іноземних мов це процес, під час якого «опанування іноземної мови відбувається від зовнішнього мовлення до внутрішнього» [1: 261]. Ґрунтуючись на дослідженнях І. Зимньої та Ю. Пассова [4; 6], ми виокремили три етапи розвитку механізму самоконтролю.

Перший етап – усвідомлений повний самоконтроль стосовно додержання мовних норм під час внутрішнього формування висловлювання та зовнішнього усного або письмового його формулювання. На цьому етапі свідомої концентрації уваги на правильності мовленнєвого акту інокомунікант відчуває розумову напругу, а також жорсткий педагогічний контроль відносно кожної мовної операції, яку він виконує.

Другий етап – напівсвідомий внутрішній самоконтроль: інофон не зосереджує спеціально своєї уваги на лексико-граматичному оформленні думки, але при виникненні ускладнень у мовній і мовленнєвій реалізації комунікативної інтенції активізується когнітивна діяльність білінґва, у центрі уваги якої знаходиться певне мовне явище. У процесі накопичення лінгвістичного та комунікативного досвіду здійснюється креативний процес формування висловлювання в нових для суб'єкта мовлення ситуаціях. Розумова напруга зменшується, а з боку викладача спостерігається менш жорсткий педагогічний контроль.

Третій етап характеризується відсутністю свідомої спрямованості білінґва на форму висловлювання, а також внутрішньої психологічної напруги. Підґрунтям для цього є доведеність мовленнєвих дій до автоматизму, але існує несвідомий контроль за реалізацією мовленнєвої програми, оскільки концентрація уваги переміщується на змістовий бік висловлювання [6: 63]. Педагогічний вплив здійснюється за допомогою зовнішнього гнучкого контролю, який надає змогу студентам вільно, на високому креативному рівні вирішувати задачі мовленнєвої взаємодії.

У житті будь-яка людина завжди відчуває потребу в зовнішній оцінці своєї діяльності. Оцінка є засобом самоствердження, вона відіграє в академічному процесі мотивуючу роль, тому що надає можливість прогнозувати, наскільки успішним може бути

соціально-професійне майбутнє суб'єкта навчальної діяльності. Наявність зовнішньої педагогічної оцінки передбачає існування критичної самооцінки власної мовленнєвої діяльності інокомунікантом. Цей механізм планомірно формується протягом усього навчання завдяки гнучким керуючим діям викладача, який регулює методично виправдане співвідношення педагогічного оцінювання та самооцінки суб'єкта навчальної діяльності. Усвідомлення студентами вимог педагогічного контролю, прозорі параметри оцінювання значно полегшують перехід від педагогічного оцінювання до самооцінки.

Якщо взяти за основу існуючий у методиці викладання іноземних мов поділ помилок на три типи (порушення мовної системи, порушення мовної норми та порушення мовленнєвого узусу) [3: 137], то можна дійти висновку, що найлегше піддаються самокорегуванню ті, що пов'язані з мовною системою, оскільки ця система презентована широким колом конкретних правил та інструкцій. Що стосується мовної норми, то її правила мають більш вибірковий характер, і це ставить перед інокомунікантами певні перепони під час самоконтролю та самокорегування. Так, усунення порушень, пов'язаних із мовною нормою, потребує від інофонів запам'ятовування нормативних іменних і дієслівних словосполучень, специфічних випадків прийменникового та безприйменникового керування, вживання обов'язкових розповсюджувачів тощо. Порушення білінгвами правил мовленнєвого узусу (як соціолінгвістичного явища) є наслідком недостатньо сформованих лінгвокраєзнавчих знань, які відбивають культуру носіїв мови. Для успішного самокорегування узусних помилок студенти-іноземці мають бути ознайомлені з узусно-етикетними розбіжностями форм мовлення, що є характерними для різноманітних стандартних мовленнєвих ситуацій [3: 137–138].

Активна участь інокомунікантів у роботі над власними відхиленнями від правильності мовлення передбачає таку форму контролю, як взаємоконтроль. Під час формування навичок і вмінь усного мовлення методично неправильно, вважає Ю. Пассов, ставити студентам завдання слухати та визначати помилки в мовленні спікера. Науковець вважає, що справа адресата слухати та розуміти зміст висловлювання, а виправлення помилок – справа викладача [6: 266]. Проте, коли студенти корегують письмові

роботи один одного, парна робота дає позитивні результати, оскільки виправляти чужі помилки цікавіше та легше, ніж власні.

Прискоренню розвитку механізмів ССС сприяє доповнення традиційних вправ уроку спеціальними завданнями, які ми умовно розподілили на три групи.

1. Мовні вправи, у яких перевірка підлягає рівень знань фонетики, інтонації, лексики, граматики, словотворення, орфографії, пунктуації. На підґрунті якості виконання цих вправ самостійно контролюється й оцінюється ступінь відпрацьованості тої чи іншої навички на певному етапі навчання. Такі завдання мають легко підлягати корегуючій і оцінюючій обробці білінгвів.

2. Мовленнєві вправи, що надають можливість інocomунікантам самостійно перевірити особистий рівень сформованості навичок і вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності на певному етапі навчання. В основі таких завдань мають бути спеціальні навчальні тексти (монологічні та діалогічні), якість розуміння та репродукція яких підлягає самоконтролю, самокорегуванню та самооцінюванню.

3. Третя група – це творчі завдання, за допомогою яких студенти мають змогу самостійно перевірити й оцінити свої здібності, спираючись на відпрацьовані мовленнєві навички та вміння. Оскільки зародження мовлення завжди є творчим процесом, студенти мають уміти вільно комбінувати мовні та мовленнєві одиниці, що знаходяться в арсеналі їхнього лінгвістичного і професійного тезаурусного фонду. Такі завдання відрізняються від попередніх тим, що в ключах до них відсутня можливість надання єдиної правильної відповіді.

Загальними вимогами до вправ із формування механізмів ССС ми вважаємо такі: а) адекватність навчальним етапам і підетапам та їх конкретним цілям; додержання оптимального співвідношення мовних, мовленнєвих і творчих завдань залежно від етапу навчання; відповідність формулювання завдань принципам лаконічності, однозначності та граничної ясності; б) обов'язкова наявність письмових або звукових ключів для зіставлення з ними власного варіанту та корегування; в) забезпечення об'єктивності самооцінювання за допомогою наявності критеріїв оцінки, включення завдань, в яких студентам пропонується самостійно

розробити шкалу оцінювання якості виконаної роботи; г) відповідність змісту спеціальних завдань лише тому навчальному матеріалу, що підлягає активному засвоєнню; аналогічність завдань вправам, які виконувалися на заняттях при контролюючих діях викладача.

На підставі вищевикладеного можна назвати загальні педагогічні стратегії щодо забезпечення послідовного переходу педагогічного контролю, корекції та оцінки до самоконтролю, самокорегування та самооцінки.

1. Ставлення викладача до педагогічного контролю не тільки як до засобу оцінювання, систематизації знань і підвищення мотивації, але й як до прийому розвитку механізмів ССС.

2. Презентація повної і точної системи орієнтирів, мовленнєвих взірців, правил-інструкцій, настанов для свідомого засвоєння студентами матеріалу, який надає їм можливість самостійно контролювати власну мовленнєву діяльність.

3. Розробка та впровадження в навчальний процес спеціальних завдань із ключами, органічне включення їх у систему поетапного, покрокового навчання.

4. Забезпечення правильного зворотного зв'язку корегувального характеру; своєчасність реагування викладача на помилкову діяльність студента, ведення обліку помилок, організація активної діяльності інокомунікантів у роботі над типовими помилками.

5. Використання прозорих критеріїв оцінювання, співпраця викладача й інофонів у їх розробці, аргументація оцінювання; надання переваги таким формам педагогічного оцінювання, як міркування вголос, підказка, пропозиція, прохання, побажання, толерантний коментар, рекомендація тощо.

6. Розвиток інтересу до ССС, удосконалення і пошук нових прийомів, що сприяють співпраці викладача й іноземних студентів.

Зважаючи на вищевикладене, можна дійти **висновку**: 1) основною умовою успішного формування механізмів ССС є правильність обрання педагогічних стратегій і тактик, психологічна готовність студентів, наявність мотивації до самовдосконалення та саморозвитку; 2) провідною стратегією формування механізмів ССС є ставлення викладача до контролю

не тільки як до інструмента перевірки знань студентів, але й як до важливого шляху розвитку механізмів ССС; постійний пошук удосконалення механізмів зворотного зв'язку.

Подальшими напрямими науково-методичних досліджень вважаємо: 1) удосконалення методики формування механізмів ССС відповідно сучасним інноваційним педагогічним технологіям; 2) розробка критеріїв об'єктивного контролюючого оцінювання динаміки розвитку механізмів ССС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: ИКАР, 2009. 448 с.
2. Богиня Л.В., Савицкая Т.В., Трусова Л.В. Самостоятельная работа как один из важнейших факторов подготовки иностранных студентов подготовительного отделения к обучению в ВУЗе. *Світ медицини та біології*. Полтава: Медичні і біологічні науки, 2013. № 2 (37). С. 23–26.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. М.: Рус. яз., 1989. 246 с.
4. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку. М.: Рус. яз., 1989. 221 с.
5. Куровська О.В. Забезпечення зворотного зв'язку в розвитку навичок письма. *Наукові записки*. Київ: Києво-Могилянська академія, 2004. Т. 34. С. 54–63.
6. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Рус. яз., 1989. 278 с.
7. Ушакова Н.И. Формирование у образовательных мигрантов умений самостоятельной деятельности средствами учебника по языку обучения. *Академическая адаптация образовательных мигрантов в стране обучения: коллективная монография*. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. С. 92–104.

REFERENCES

- Azimov, E.G. and Shchukin, A.N. (2009). *Slovar' metodicheskikh terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazykam) [Dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of language teaching)]*. Moscow: IKAR [in Russian].
- Boginya, L.V., Savitskaya, T.V. and Trusova, L.V. (2013). *Samostoyatel'naya rabota kak odin iz vazhneyshikh faktorov podgotovki inostrannykh studentov podgotovitel'nogo otdeleniya k obucheniyu v VUZE*

- [Independent work as one of the most important factors in the preparation of foreign students in the preparatory department of education at a university]. *Svit medytsyny ta biolohiyi [The world of medicine and biology]*. Poltava: Medychni i biolohichni nauki, 2 (37), pp. 23–26 [in Russian].
- Kurovska, O.V. (2004). Zabezpechennya zvorotnoho zvyazku v rozvytku navychok pys'ma [Provide feedback in the development of writing skills]. *Naukovi zapysky [Proceedings]*. Kyiv: Kyievo-Mohylans'ka akademiya, 34, pp. 54–63 [in Ukrainian].
- Passov, Ye.I. (1989). *Osnovy kommunikativnoy metodiki obucheniya inoyazychnomu obshcheniyu [The basics of communicative teaching methods of foreign language communication]*. Moscow: Rus. yaz. [in Russian].
- Ushakova, N.I. (2017). Formirovaniye u obrazovatel'nykh migrantov umeniy samostoyatel'noy deyatel'nosti sredstvami uchebnika po yazyku obucheniya [Formation of skills of independent activity in educational migrants by means of a textbook on the language of instruction]. *Akademicheskaya adaptatsiya obrazovatel'nykh migrantov v strane obucheniya [Academic adaptation of educational migrants in the country of study]*. Kharkiv: V.N. Karazin Kharkiv National University, pp. 92–104 [in Russian].
- Vereshchagin, Ye.M. and Kostomarov, V.G. (1989). *Yazyk i kul'tura [Language and culture]*. Moscow: Rus. yaz. [in Russian].
- Zimnyaya, I.A. (1989). *Psikhologiya obucheniya nerodnomu yazyku [Psychology of learning a foreign language]*. Moscow: Rus. yaz. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 05.09.2019

Алексєнко Тетяна Миколаївна, старший викладач кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: teacher.alekseenko@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6529-9427>.

Алексєнко Тат'яна Николаевна, старший преподаватель кафедры языковой подготовки І Учебно-научного института международного образования Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина (61022, Харьков, площадь Свободы, 4); e-mail: teacher.alekseenko@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6529-9427>.

Tetiana Alekseenko, Assistant Professor, Language Training Department 1, Institute of International Education for Study and Research, V.N. Karazin

Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: teacher.alekseenko@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0001-6529-9427>.

Фадєєва Оксана Юрїївна, старший викладач кафедри мовної підготовки І Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (61022, Харків, майдан Свободи, 4); e-mail: o.u.fadeeva@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1704-9524>.

Фадєєва Оксана Юрєєвна, старший преподаватель кафедры языковой подготовки І Учебно-научного института международного образования Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина (61022, Харьков, площадь Свободы, 4); e-mail: o.u.fadeeva@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1704-9524>.

Oksana Fadeeva, Assistant Professor, Language Training Department 1, International Education Institute for Study and Research, V.N. Karazin Kharkiv National University (61022, Kharkiv, 4 Svoboda Square); e-mail: o.u.fadeeva@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1704-9524>.